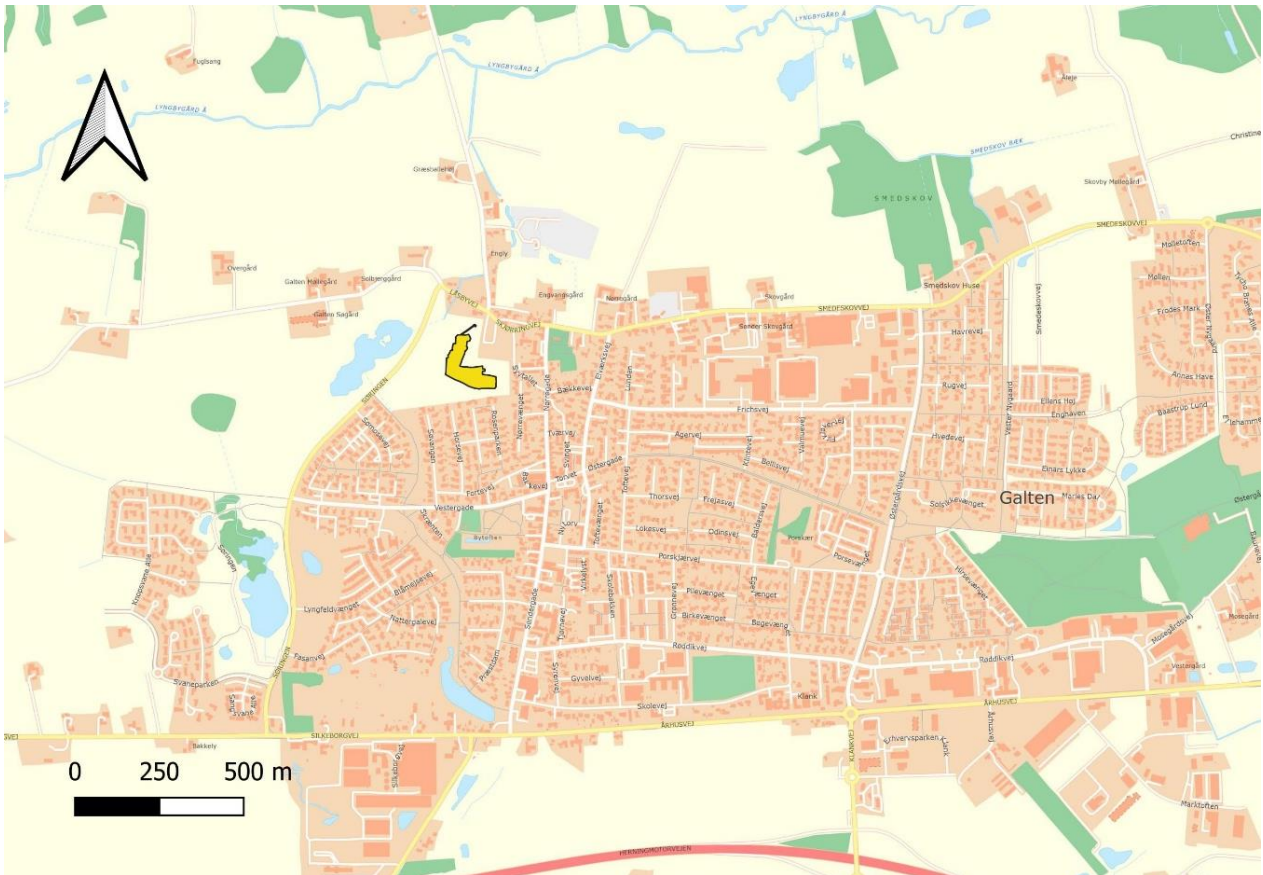

SBM1764 Horsegården Etape I

Kulturhistorisk rapport

Kulturhistorisk rapport for udgravning af aktivitetsspor fra jernalder og nyere-tid. Førromersk jernalder var repræsenteret ved gruber, romersk jernalder ved fire langhuse beliggende på et højtliggende plateau, og yngre romersk/ældre germansk jernalder var repræsenteret ved to store, indhegnede gårdanlæg med lange hovedhuse og flere økonomibygninger. Der var et område med brandoffergruber og gårdene har været brændt af med flere partier af bevarede lergulve til følge. Fra nyere tid stammede brydegruber, skelgrøfter, en brønd og nogle slagtegruber. Der blev også fundet en teglovn fra starten af 1900-tallet samt en brolægning af sten, der nok er en anelse yngre. Udgravningen blev foretaget af Museum Skanderborg i efteråret 2021 med Louise Søndergaard som udgravningsleder.

Figur 1: Oversigt over udgravningsfeltet NV i Galten.

Som så ofte før, har en arkæologisk udgravning afsløret, at en tilsyneladende bar, åben mark har været noget ganske andet i fortiden. Da det besluttedes at iværksætte en parceludstyknings af marken mellem Horsegården og Søringen i den vestlige del af Galten, vidste vi nok, at området havde været arena for alskens aktiviteter relateret til de nærliggende bondegårde i historisk tid. Men at der længe før, allerede havde været udstykket til parceller, var der ingen, der kunne ane. Nærværende artikel spænder således temmelig vidt – fra jernalderens parcelhuspionérer, over en brønd og en fortrukken herredsfoged til et teglværk, der aldrig rigtig blev en succes.

Den nye udstykning *Horsegård* ligger i et fint, bølgende landskab, der gennemskæres af en langstrakt mose, som skal omdannes til regnvandsbassin centralt i den nye udstykning. Selvom mosen er lavtliggende i forhold til det øvrige, ligger den stadig højt, da terrænet generelt er faldende mod nord, hele vejen ned til Lyngbygård Å, 1 km borte. De topografiske forhold på stedet er specielle, da undergrundens ret sandede karakter, kombineret med det bakkede terræn har forårsaget massiv erosion igennem årtusinder. Allerede i stenalderen var mosen dækket af et kraftigt sandlag, der flød ned fra skråningerne. Arealet byder på flere sandede – og dermed veldrænedede – plateauer med bredt udsyn, som har været oplagt til bebyggelse gennem alle oldtidens perioder.

Udgravningen

Opstart d. 2. august 2021 med arkæologerne Julie de Vos, Lise Hjort Riishede, Morten Valdorff Rasmussen og Louise Søndergaard, med sidstnævnte som daglig leder. Anders Hagen Mørk og Ejvind Hertz bistod ved udgravning af brøndkassen fra 1700-tallet. Udgravningen blev afsluttet d. 22. november 2021.

Vejret var en skøn blanding af sensommer og efterår. Nedbør var illustrativt i forhold til at forstå, hvor meget sand der kan flyde ned af en skråning i løbet af en regnfuld nat. Det gjorde også at man forstod valg af lokalitet, da den sandede undergrund var ganske veldrænet, og det derfor aldrig blev direkte ødelæggende og rædsomt at grave i efteråret. Kun i nyere tids anlægskoncentrationen omkring brønden (A2139).

Det brolagte område inde i det, der har været den gamle Søgård, var ikke en del af udgravningen. Det blev afrenset ved frivillig indsats fra amatørarkæologerne Leif og Karsten Jensen, og efterfølgende indgik det i en TV-pitch der blev lavet med nogle familier, som skulle udgrave det. Der blev gjort få fund her, som er indlemmet i denne etape. Museet har selv erholdt udgifterne til denne del.

Jordprøverne er floteret på Moesgaards konserveringsafdeling, og det er også dem, der har udarbejdet den kursoriske rapport, de zoologiske undersøgelser, dendrodateringerne og udtag til ¹⁴C-dateringerne, som er blevet foretaget på Poznan Radiocarbon Laboratory.

Formidling:

D. 8. september 2021 bringer Galten Folkeblad en to-siders artikel om udgravningen.

D. 14. september 2021 arrangeres en rundvisning på udgravningen, med +100 besøgende (forside).

Udover omtale i Galten Folkeblad er der udkommet tre artikler om udgravningen:

2022: Søndergaard, L: SBM 1764 Horsegård i Galten - En brønd fra 16-1700-tallet.

Middelalderarkæologisk nyhedsbrev, 20-22.

2022: Søndergaard, L.: Den fordrukne herredsfogeds kniv. Skalk Junior 1, 35.

2022: Søndergaard, L.: Galtens glemte udstykninger. Museum Skanderborgs Årbog 2021, 6-19.

Dertil er endnu en Skalk-artikel på vej. Den omhandler den religiøse amulet (X506), der blev fundet med detektor. Artiklen er et samarbejde mellem Louise Søndergaard og Poul Grinder fra Nationalmuseet.

Udgravningsmetode

Der blev først taget jord af på den østlige, højtliggende del af det 1ha store, L-formede felt. Her var muldlaget tyndest og planen var at tage hele den sydlige - ØV - del af feltet først. Feltet var for bredt til at kunne tages i én omgang, men steder med meget få anlæg kunne bruges til opmagasinering af muld, og isolerede anlæg blev snittet først, så der også her kunne lægges jord. Grundet den jordflydning, der tydeligvis både har været præsent i fortid og i nutid, var det ikke optimalt at have alt for store overflade

åbne samtidig, men eftersom der var tale om store, sammenhængende gårdanlæg, var for små felter heller ikke optimalt.

Særligt nedefter mod den lavtliggende vest-del blev der massive mængder af muldrag, og feltgrænsens overkant var over 1m fra feltets overflade i den sydlige feltkant. Overjorden måtte derfor tages af i flere omgange, da der måtte registreres færdig i områder, før vi kunne gå videre. Det samme gjaldt når der lå strukturer fra nyere-tid oven på flydesand, der dækkede over jernalder-kulturspor. Det var bl.a. teglovnene og nogle hør-brydegruber, som måtte registreres i et mellemliggende niveau.

Når overjorden var taget af blev felt, fund og anlæg indmålt med en Leica Viva Gps i projektion UTM 32 Euref89 og herfra overført til GIS-programmet Mapinfo via ArkDigi. Det er tilstået at undersøge og registrere samtlige anlæg i udgravningsfeltet. Anlæg er snittet med spade/ske og nogle med gravemaskine. Hernæst tegnet 1:20 og udvalgte er fotodokumenteret.

Feltet er flere gange overfløjet med drone og enkelte anlæg, som K10 er forsøgsvis udelukkende dokumenteret med dronefoto der efterfølgende blev gjort målfast og herfra tegnet i Mapinfo. 1700-tals brøndens udgravningsmetode fremgår under den konkrete beskrivelse af anlægget.

Figur 2: dronefoto af K10, værkstedshus.

Der er udtaget 90 jordprøver med henblik på datering og funktionsbestemmelse af anlæg, og herfra blev 22 prøver udvalgt til kulstof-14 datering.

Alle oversigtsplaner har nord opad og kortmaterialet er gengivet med kreditering til Styrelsen for dataforsyning og effektivisering.

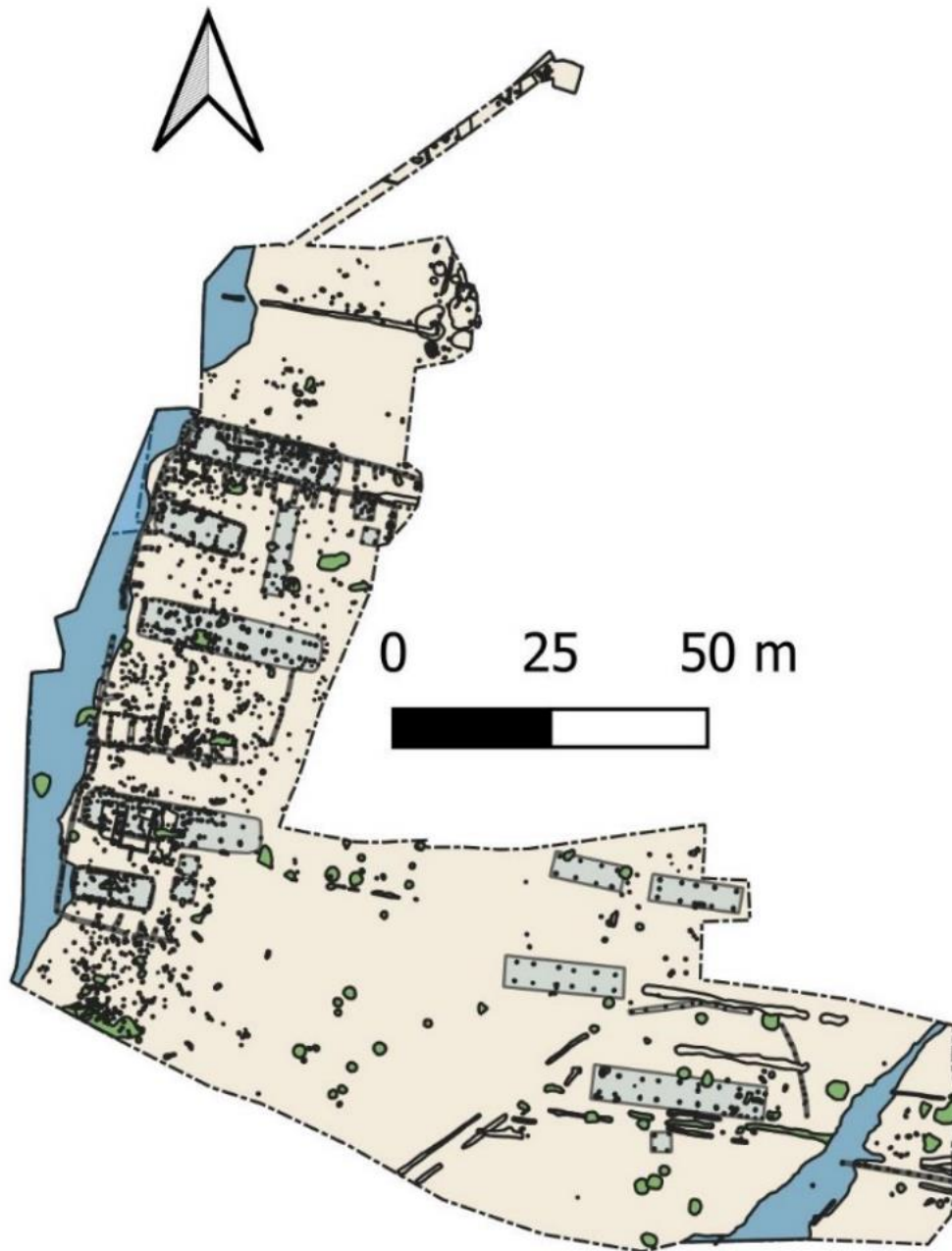
Metaldetektering har været anvendt i stor stil på hele marken både forud for

forundersøgelsen, under forundersøgelsen og under muldafrømningen til den systematiske udgravning. Afslutningsvis, da alle anlæg var snittet og registreret, fik hele feltet endnu en tur, og det var i denne omgang af der fremkom en fin bronzefibel.

Figur 3: Korsformet bronzefibel fra omkring år 400 e.Kr. frisk fra muld.

Udgravningens resultater

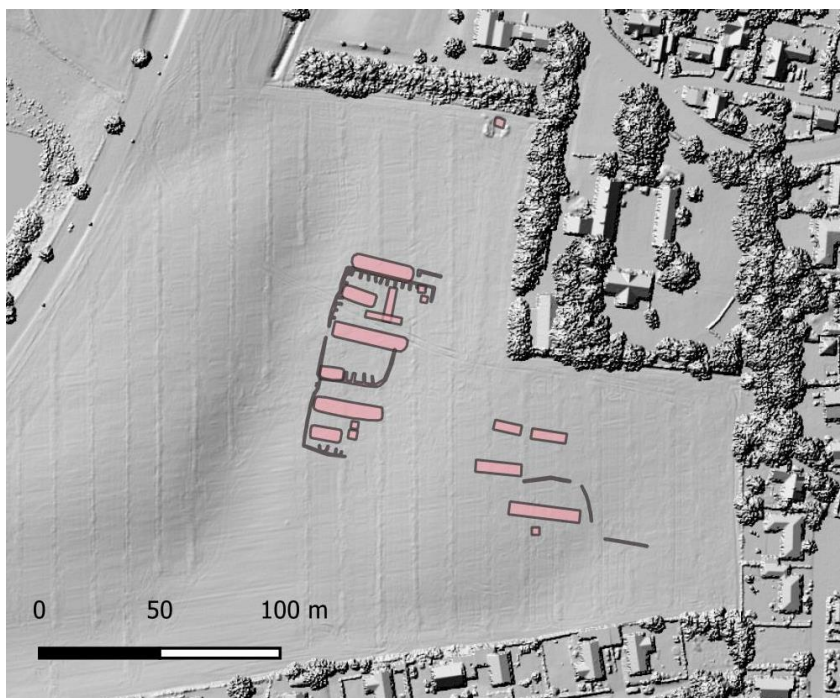

Figur 4: Oversigt over feltet med bygningerne markeret.

Jernalder

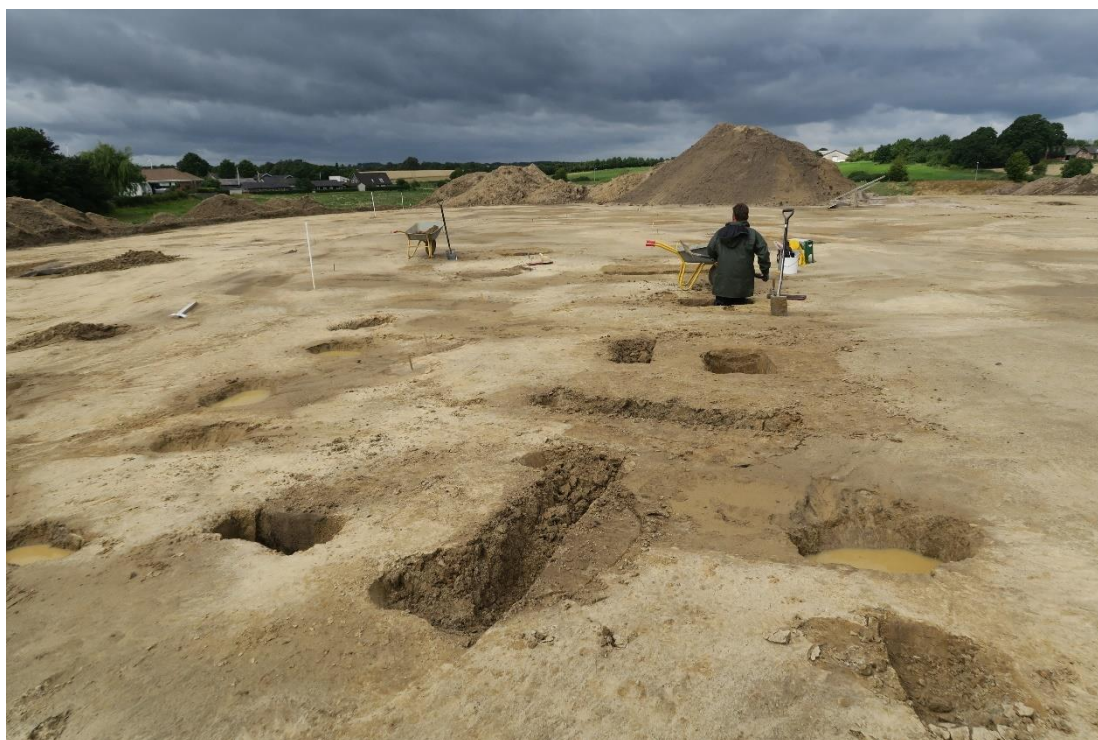
Jernalderen er repræsenteret ved grubeaktivitet og to bebyggelsesfaser. Den ældste jernalderbebyggelse befinder sig på det højtliggende, østlige areal, mens den lidt yngre fase ligger nedenfor mellem skråningen og lavningen. For den østlige bebyggelses vedkommende drejer det

sig om fire treskibede huse, et hegnsforløb samt en enkelt staklade, der daterer sig i tidsrummet ældre romersk jernalder- yngre romersk jernalder C1.

For den yngre bebyggelse er der tale om to store gårdanlæg, det ene med lidt ombygninger. Begge er indhegnede med sadeltagshegn og flere tilhørende økonomibygninger og de er dateret til yngre romersk jernalder-ældre germansk jernalder. I mellem bebyggelsessporene på den østlige del og på skråningen ned mod den vestlige del fandtes grubeaktivitet, der daterer sig i den ældre del af førromersk jernalder. Bebyggelse hertil er der ikke påtruffet.

Figur 5: De to bebyggelsesfaser på et terrænkort, hvor man tydeligt kan se, at den østlige bebyggelse ligger på et højere plateau, mens den vestlige ligger langs med lavningen.

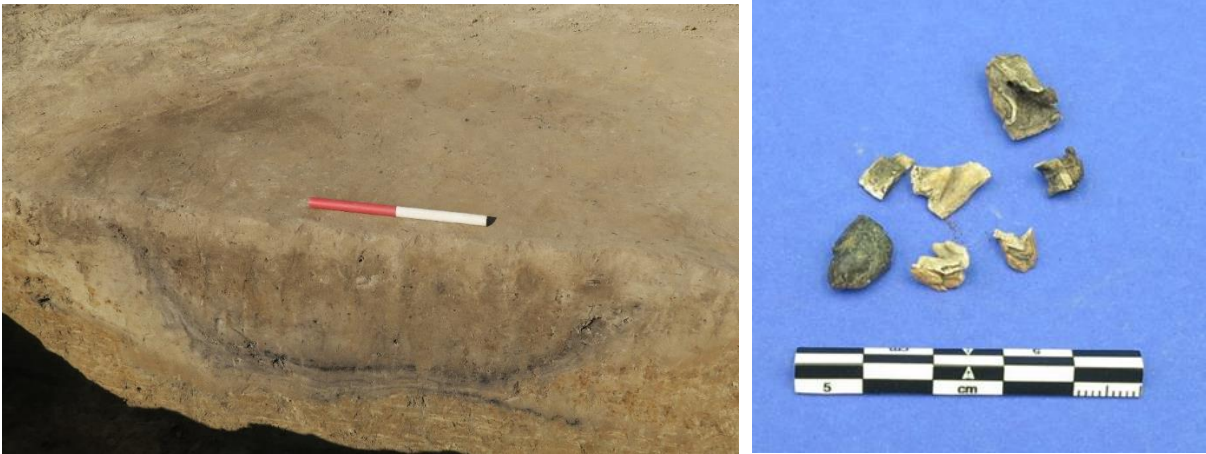
Figur 6: udgravning af langhus K4: hovedhuset på den østlige, højtliggende bebyggelse. Der har været et godt udsyn!

Omkring 200 e.Kr. rykkede de første rigtige nytillflyttere ind. De tagbærende stolpehuller efter fire øst-vest orienterede langhuse lå sammen i et lille område på det højeste plateau. Husene var mellem 15 og 20 meter lange, og der var hverken spor af vægge eller indgange. Kun resterne af de tagbærende stolpehuller stod tilbage, og de var nær fundtomme. Det er ellers de fund, der udgraves af stolpehullerne, der bruges til at datere oldtidens huse nærmere, men her måtte vi nøjes med de sparsomme kulstof 14-dateringer, som kunne foretages. En kulstof-14 datering kræver nemlig at jordprøverne fra stolpehullerne indeholder noget egnet materiale, helst forkullet korn, som der kan dateres på. Generelt var det meget småt med organisk materiale, og det kunne kun blive til ganske få dateringer, der dog viser, at vi befinder os et sted omkring 200-300 e.Kr. for den tidligste del af bebyggelsen. Bebyggelsen har tilsyneladende blot eksisteret en generation eller to, før den af uvisse årsager blev forladt.

De mange store gruber med potteskår, der lå spredt rundt om på udgravningsfeltets lerede områder, viste sig at være tidligere. De er fra den tidlige ældre jernalder, altså omkring 500-400 f.Kr. og hvis der har været bebyggelse hertil, er det enten uden for feltet eller også er det ikke længere bevaret. Der var mange spændende ting i gruberne, og nogle ser ud til at have været en slags lavbrændingsovne, hvori man har røget kød eller tørret korn. Enkelte gruber havde større koncentrationer af forkullede korn, og det har måske været opmagasinering af næste års såsæd.

Figur 7: en meget utydelig grube, som dog viste sig at have en skæg lille koncentration af fine potteskår siddende i siden.

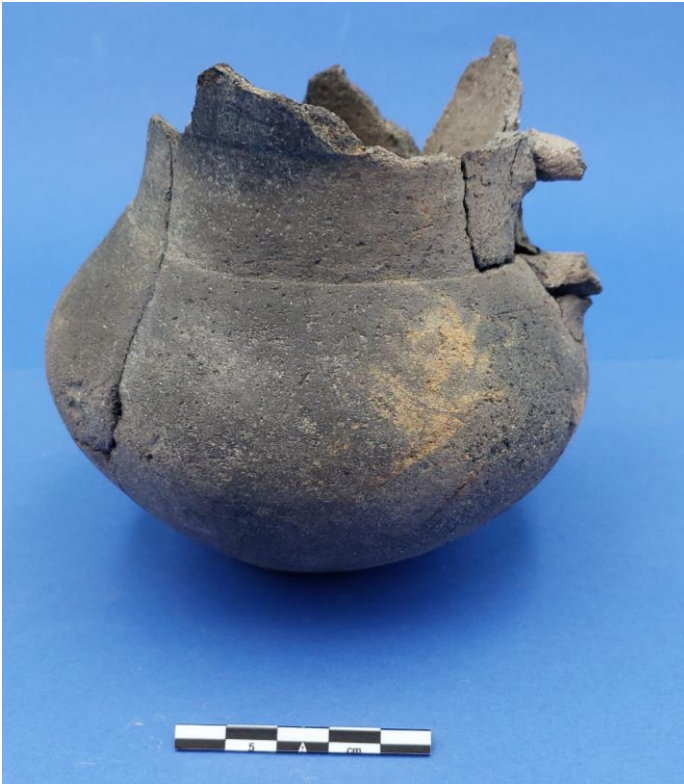
Figur 8: En grube med sort lag i bunden, som indeholdt forkullede ukrudtsfrø og grisetænder.

Figur 9: udgravning af en grube med keramiklag, og til højre ses en mulig lavbrændingsovn med masser af organisk materiale i bunden af gruben.

Figur 10: Dele af et ler-låg samt hele 12 knusesten fra én og samme grube.

Figur 11: Nær helt kar fra bunden af samme grube som de mange knusesten. Karret stod på hovedet, hvilket kan indikere at der er tale om et nedsat kar, altså en ofring af en art.

Yngre jernalder – de store gårdes æra

Der ser ud til at have været en generation eller tos ophold mellem bebyggelsen på det højtliggende areal til den nye bebyggelse etableres nedenfor den vestvendte skråning. Ret usædvanligt for jernalderens bebyggelsesmønster var det nu mosebredde, der blev udset som det mest velegnede sted for anlæggelsen af to gårde. Som indledningsvis nævnt er selv den lavtliggende del af området forholdsvis højtliggende, og her får man således både udsyn og samtidig fornøjelsen af at ligge i læ for vestenvinden.

Gårdene ved mosebrinken har været samtidige, hvilket man kan se ved, at gårdspladserne delvist omkranses af fælles hegnsforløb. 85 meter af mosens østlige bred har været bebygget og det hegnsforløb, der har skullet afgrænse bebyggelsen mod mosen, løb så langt ude i den fugtige lavning, at undergrunden ser helt anderledes ud her. I flere af hegnets stolpehuller var der rester bevaret af stolpen. Det er ganske usædvanligt, da et brunt aftryk som oftest er det eneste, der står tilbage til arkæologerne - særligt i sandjord. Men her ved mosen har jordbundsforholdene altså været så fugtige, at træfibre fra den nedsatte planke/stolpe var bevaret som nogle formuldede trevler. Generelt var bevaringen af de arkæologiske spor rigtig god på stedet, og i mange af husenes stolpehuller kunne man se de formuldede spor af spejkløvede egeplanker i stolpehullets overflade.

Figur 12: Det mindste af de to gårdsanlæg. Dette lå i syd med en fugtig lavning mod vest, mod hvilken der var sat hegn. Gården bestod af et langt hovedhus, et værkstedshus samt to staklader, hvori man har haft opmagasinering, måske af korn.

I yngre jernalder voksede langhusene betragteligt, og gårdsanlæggene bestod gerne af et stort hovedhus, et mindre værkstedshus/stald og et par små udhuse. Hele komplekset kunne så være omkranset af et hegn, der kunne være konstrueret som enkeltradedt hegn, faskinehegn eller som et mere avanceret sadeltagshegn med overdækket opbevaring langs hegnets inderside. På udgravningen ved Horsegården var der tale om to regulære gårdsanlæg. Et mindre mod syd på omtrent 850 m²

bestående af et 27 meter langt, centralt placeret hovedhus og et mindre værkstedshus eller stald på 12 meter. Dertil fandtes der uden for hovedhusets indgang et par små udhuse. Hegn kunne ses på tre sider af gårdsanlægget. Der sås ingen afgrænsning af den østlige side af gården, men det kan skyldes bevaringsforhold, da terrænet stiger og undergrunden skifter markant karakter ved det yderste sæt tagbærende stolper i hovedhuset.

Figur 13: Tv ses en afsvedet tagstolpe, som har efterladt en ring af gult ler, som er rester af det stampede lergulv inde i huset. Th ses et fint randskår fra en stolpe i det omgivende hegn.

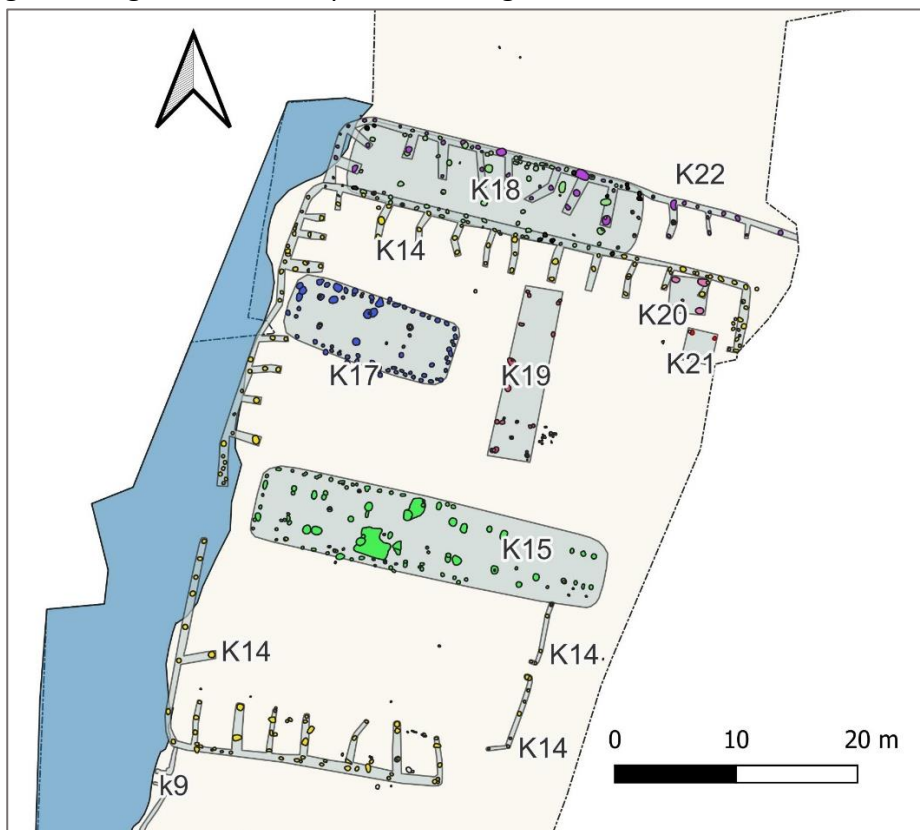
Husene er tydeligvis brændt på et tidspunkt, for der var både sorte, forkullede spor af vægplanker, som kunne ses tydeligt i fladen. Derudover var der både i værkstedshuset og i langhuset, partier af det stampede lergulv, som var blevet hårdtbrændt lige omkring de afbrændte egestolper, som holdt husenes tag.

I huset K13 var det et særligt stort parti som fandtes ved indgangen i huset. De modstillede dørindgange i jernalderens huse var et kritisk sted i forbindelse med ildebrande, da her hurtigt blev skabt masser af træk. Kulstof-14 dateringerne for husene her viste en datering omkring 350-450 e.Kr.

Figur 14: vægstolpehul med usædvanligt tydeligt aftryk af en forkullet spejkløvet planke.

Det nordlige gårdanlæg var noget større og så tilmed ud til at være blevet udvidet på et tidspunkt, da her var rester af to store langhuse foruden et mindre værkstedshus, og flere små udhuse. Dette gårdanlæg har været knap 2.000 m² og således mere end dobbelt så stort som det førstnævnte.

Figur 15: Den nordlige gård, hvor der er foregået noget udvidelse af hegnet mod nord på et tidspunkt, da et hus heroppe også er brændt.

Også i husene i det nordlige gårdanlæg var der spor af brand. Særligt i det nordligste hus K18, der måske ligefrem er blevet revet ned efter at være ødelagt af ild. Der var masser af trækul at se i alle stolpehuller til huset, og man har tilsyneladende ryddet området og ladet hegnet udvide i denne retning. Men det var altså ikke den sidste brand bebyggelsen måtte lide, og til syvende og sidst har det vel været en brand, der fik gjort ende på udstykningen ved mosebrinken. Måske skyldes den manglende genopførelse af husene, at bebyggelsens beboere omkom i den altfortærende katastrofe.

Ofringer

Måske har beboerne også forud for branden haft udfordringer. I hvert fald blev der udgravet en håndfuld brand-offergruber med trækul og rester af dyretænder og -ben i det nordøstlige hjørne af den nordlige gård. Det er sikkert resterne fra et offer, som blev brændt til guderne. Om sådanne ofre har være udført i krisetider eller ved årlige begivenheder er ikke til at afgøre, men sikkert er det, at gudernes gunst over for beboerne her i sidste ende svigtede.

Figur 18: Med rødt er offergruberne markeret, og som det tydeligt fremgår her, er nogle af ofringerne gravet ned direkte oven i stolpehullerne til de to staklader, som altså må være revet ned, da ofringerne foretoges. Til højre ses et eksempel på en ofring (sort fyld med hvidbrændte dyreknoGLE) nedgravet lige oven i hullet fra en tagstolpe (det grå fyld nedenunder).

De zoologiske undersøgelser af dyreknoGLEne er stadig pågående, men der fandtes grisetænder i anlæggene, så flæskesteg har man i hvert fald nydt til gudernes ære. Vi ved meget lidt om offerskikken i denne periode herhjemme, men i Romerriget, som jo er rig på skriftlige kilder, ved vi, at guderne heldigvis foretrak knogler, fedt og røgen fra offerbålet. Kødet var således til de deltagende i ofringen, og mon ikke de herhjemmehørende guder har været tilsvarende praktisk anlagt.

De jernalderlige bebyggelser var generelt ret fattige på fund trods en ret god bevaring. Der er altså ikke noget der tyder på, at der er sket så omfattende brandødelæggelser at alt er styrket sammen med folk, fæ og udstyr. Noget har heldigvis kunnet reddes, selvom nogle flere lerkar selvfølgelig havde været fint for arkæologerne.

En brønd fra 1600-1700-tallet

Fundrigdommen steg, så snart man nærmede sig det område, hvor Galtens ældste kendte gård, Søgård, har ligget før udflytningen i slutningen af 1800-tallet. Man kan se gårdens placering på

gamle kort, og der findes skriftlige kilder, der fortæller, at gården bliver handlet i starten af 1600-tallet, hvorfor den jo i hvert fald har ligget der lidt inden da.

Udgravningen kom ikke i direkte berøring med selve gården, men i udgravningens fjerneste hjørne fandtes et område med mange fund. Det var vanskeligt at få overblik over anlæggene, da det var i den yderste kant af udgravningen, men her lå masser af potteskår fra glaserede fåde og stjertpotter, en hvæssesten, et fragment af en fin kridtpibe med snoet rør, glasskår og jernsøm. Fundene pegede på en datering i 1600-1700-tallet.

Figur 19: Brøndkassen var intakt og det gule ler inde i denne er en såkaldt lerprop, der har lukket brønden af.

Det største fyldskifte viste sig at være en brønd med intakt brøndkasse. Brønden var bevaret til omkring tre meters dybde under muldoverfladen og opbygget af tværliggende planker omkring fire hjørnestolper. Bevaringen var optimal i det fugtige ler, og der blev krydset fingre for spektakulære fund af både træspande og stiger på brøndens bund. Det blev der desværre ingenting af, men på vej ned fandtes der i fylden uden om brøndkassen masser af dyreknogler og -tænder, som må være slagteaffald fra gården, potteskår fra hornmalede lurfåde og stjertpotter, samt en trægenstand, der ligner et mindre åg.

Figur 20: Det var et stort arbejde at få gravet brøndkassen frem uden at det formuldede træ raslede ned.

Figur 21: Brøndkassens bund. Det grå ler udenom er resultatet af den kemiske proces der er sket fordi man har smidt dyrekogler i brønden. Til højre ses den ene hjørnestolpe fra brønden, der viste sig at være et stykke bygningstømmer fra et bindingsværkshus.

Brønden antages at have hørt til Galtens ældste kendte gård Søgård. Søgård var en selvejergård, og skriftlige kilder fortæller at gården blev handlet i starten af 1600-tallet, men kan sagtens have haft flere tidligere faser. I forundersøgelsen blev der afdækket en fin og regulær stenlægning, der har udgjort gulvet i en af de historiske bebyggelsesfaser der kan genfindes på O1-kortet, men arealet blev i første omgang taget ud af udstykningen, så det var kun et mindre areal et stykke uden for gården, der skulle udgraves. Hjørnestolperne i brøndkassen var genbrugt bygningstømmer fra en bindingsværkskonstruktion. De var alle fire tilhugget egetømmer med taphuller, og ser ud til at have fungeret som vægstolper i en spærfagskonstruktion, da de havde skrå overskramninger til montering af de skrå spær (Se figur 99).

Der blev udført 6 dendrodateringer af materiale fra brønden, og den tidligste viser en datering i 1503, mens den ældste i 1520'erne. Brøndens datering er dog noget yngre. Keramikken, kridtpibestilken, drejekværnsfragmentet og alle øvrige fund tyder på en datering omkring 1700. Bygningstømmeret stammer måske fra en tidligere fase af Søgård, men kan selvfølgelig også stamme fra en anden af den håndfulde gårde, der lå i Galten på det tidspunkt.

På brøndens bund lå der mellem det tykke lag af grene og blade, som må være blæst ned i brønden, mens den endnu var åben, en kniv i to dele. Den har været fin med træskæfte og knivende i sølv, og det ser ud som om, skæftet har været belagt med sølvfolie/bladsølv. Det må have været ærgerligt for ejeren, at den var gået itu, og måske er den smidt herved i arrigskab herover, for der var meget få fund fra selve brøndfylden. Hvis kniven viser sig at kunne dateres til omkring 1700, kan den have tilhørt den berygtede Herredsfoged Jessen, som fra 1695-1711 gjorde sig særdeles upopulær i Galten (Egebjerg 1918; Johansen 2015). Tingbogen fra retskredsen er fyldt med beretninger om hans indblanding i alskens stridigheder med høj som lav (Egebjerg 1918, s. 21-44). Side efter side beretter om Herredsfogedens hidsige temperament, der ofte endte i håndgemæng og uoverensstemmelser. Han forsømte sine forpligtelser i forhold til at afholde tinge, han tvang bønderne til at betale ulovlige afgifter til ham selv, og hvad der i sidste ende fratog ham embedet, var hans skændige omgang med kirkens jord. Ikke alene lod han sit kvæg

græsse på kirkegården; de besørgede også inde i våbenhuset, så præsten ikke kunne komme ind. Herredsfogeden lod dele af kirkegårdsdiget nedbrække og førte kirkegårdens indviede jord ud som gødsugning af egne marker. Jessen fradømtes i 1710 sit embede ved en højesteretsdom og måtte sælge Søgården for at kunne betale bøderne for de utallige stævninger, der var endt i domme. I tingbogen står der tilmed anført, at han i et angreb på en anden deltager i et jagtselskab, fik brækket sin kniv, så det kan være, at det har været en hyppig hændelse for den opfarende kanalje (Egeberg 1918, s. 23).

Figur 22: den brækkede spisekniv med sølvbelagt træskæfte, lå i brøndens nederste lag.

Figur 23: Forskellige fund fra brønden: et stykke af en drejekværn samt potteskår af jydepotte og stjert (kasserolle).

Teglværk – fra starten af 1900-tallet

Det nyeste aftryk på marken blev afsat i begyndelsen af 1900-tallet. Her fik ejeren af Høsegården – naboejendom til Søgård – den idé at opføre et teglværk på sin matrikel. Han havde næppe nogen anelse om, at han byggede sit lille teglværk lige midt oven i et af de værkstedshuse, som jernalderbønderne havde arbejdet i 1500 år før ham. Takket været den massive erosion på arealet, lå der et tykt lag beskyttende sand hen over jernalderbebyggelsen, og byggeriet af teglværket

ødelagde heldigvis ikke de arkæologiske spor. Ovnens sås som et 12 x 8 meter stort område, der bestod af to rektangulære teglstensgulve med et arbejdsområde imellem. Teglstensgulvene har sikkert været ovnkamrene til fyring af stenene. Imellem kamrene lå der bunker af ler, aske fra ovnene, ubrændte sten og ødelagte sten. I mulden omkring ovnen fandtes der masser af fejlbrændte sten, og teglværket blev da heller aldrig nogen succes. Det eksisterede i en meget kort årrække indtil 1914, men efter sigende skulle stenene til det gamle apotek – nu liebhaver-ejendom, Søndergade 2, være bygget af sten fra teglværket (Bjerge og Sørensen 2021, 79-81; Johansen 2021, 13).

Pudsigt nok blev der samtidig med udgravningsperioden udgivet en bog om netop teglværker i Østjylland (Bjerge og Sørensen 2021). De to forfattere havde også udgravningens lille teglværk med, men vidste ikke nøjagtigt, hvor det havde været placeret. De besøgte med stor begejstring udgravningen og fik således en helt korrekt placering af værket. Arkæologien kan altså også bidrage til at løse mysterier af mere nutidig karakter.

Detektorfund

Der blev ved både forundersøgelse og den systematiske udgravning afsøgt af flere omgange med metaldetektor. Indledningsvis en større flok detektorfolk, som afsøgte hele udstykningsarealet i flere omgange. Der blev også afsøgt undervejs ved muldafrømningen, og da alt var gravet færdig, blev der gået endnu en gang hen over udgravningsfeltet.

De mange afsøgninger gav en del bondeknapper og andre småting samt lidt mønter, bl.a. en romersk sølvmønt, slået under Hadrian, som var Romerrigets kejser fra 117-138 e.Kr.

Figur 24: X341 en romersk denar med kejser Hadrians portræt er fra 117-138 e.Kr.

En anden romersk denar blev fundet i forundersøgelsen i hækken ind mod Horsegård. Herudover blev der fundet en 1-silling fra 1682, en kobbersterling fra 1422 samt en perforeret kobbersterling, der formentlig også er slået i 1422.

Et virkelig skægt fund var en ellers noget kedeligt udseende blanket, der opfattedes som en regnepenning, men som viste sig at være en sjælevejningsamulet (X506). Det er en art amulet der hører sig til i den katolske verdensopfattelse, og eftersom vi for længst var ovre reformationen, da denne amulet blev fremstillet (De sparsomme bogstaver afslører at den er fra 1550-1700). Poul Grønder-Hansen fra Nationalmuseet blev inddraget og var meget hjælpsom i forhold til at få identificeret genstanden.

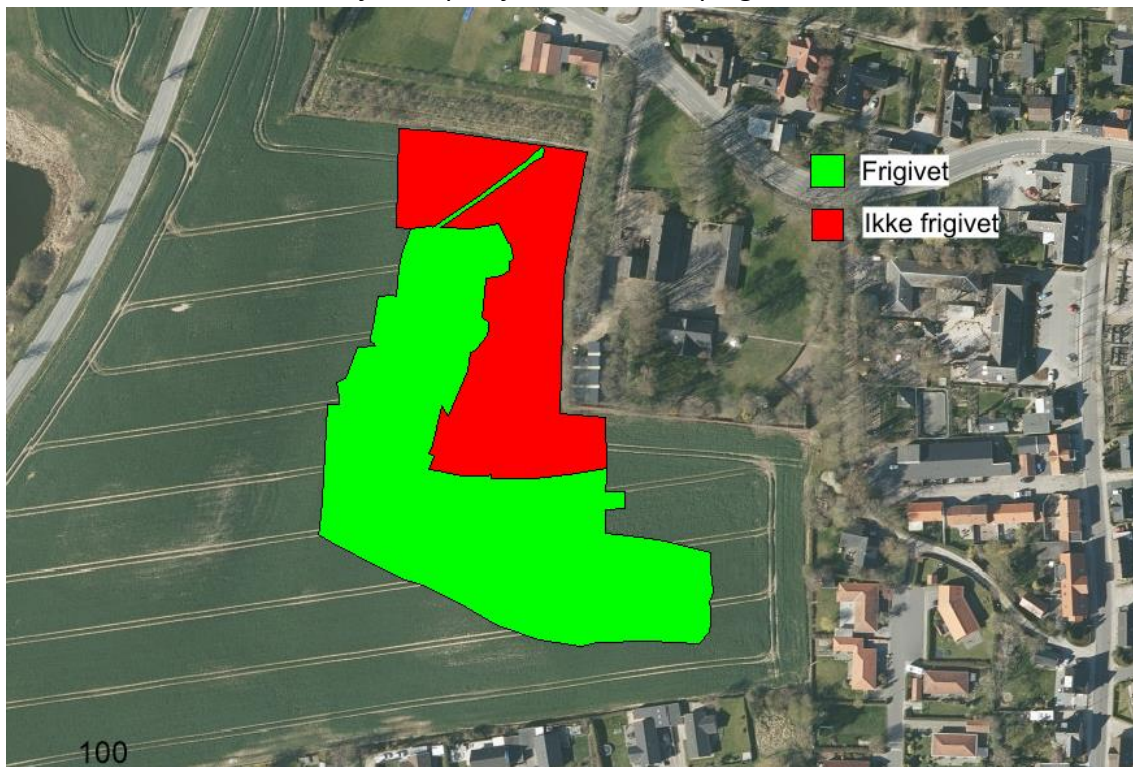
Figur 25: Sjælevejningsamuleten, der formentlig er tabt af de hængende polske tropper. Foto af Allan Faurskov.

Der ses afbilledet to mænd på hver side af en vægt, i hvis ene vægtskål sidder en lille helgen, der skal hjælpe synderens sjæl med at veje knap på tungt på synds-siden som på uskyldssiden, så vejen til paradys skulle være ubesværet. Amuleten må være tabt af en soldat i de polske lejetropper som vi fra Tingbogen af 1661 ved, var forbi Horsegård og hæрге løs. En Skalk-artikel udkommer herom i 2024.

Fremtid

Det undersøgte område er for længst frigivet til udstykning, og der er fuld gang i byggeriet. På det røde areal er tætheden af videnskabelig vigtige arkæologiske levn så intensiv, og muldlaget

tilsvarende tyndt, at der ikke må foretages jordarbejder eller kørsel med tungt materiel. Arealet må heller ikke anvendes til jorddepot/jordvold eller oplag.

Selv om arealet er frigivet, skal bygherre være opmærksom på, at der kan fremkomme spor og/eller fund af arkæologisk interesse i forbindelse med jordarbejdet. I så fald skal jordarbejdet straks standses og fundet anmeldes til Museum Skanderborg. Herefter vil museet besigtige fundet og i samarbejde med Slots- og Kulturstyrelsen beslutte, om der skal foretages yderligere arkæologisk undersøgelse (uden omkostninger for bygherre), eller om jordarbejdet kan fortsætte.

Af Louise Søndergaard, Museumsinspektør Museum Skanderborg - 20. november 2023

Anvendt litteratur:

Egeberg, E. (1918): "Linaa Sogn i gamle dage". *Aarhus Stifts Årbøger 1918*. Side 1-50.

Johansen, E. (2015): "Galten Søgård – beliggende vesterst i byen". *Annales 25*. Galten Lokalarkiv. Side 7-18.

Johansen, E. (2021): "Exit Horsegård". *Annales 31*. Galten Lokalarkiv. Side 5-14.

Bjerger, V. & P.A. Sørensen (2021): *Danmarks Teglværker – Skanderborg Kommune*. Foreningen Teglværksinitiativer i Danmark.